

UNELE DATE PRIVIND ÎNVĂȚĂMÎNTUL BUCUREȘTEAN ÎN PERIOADA 1848—1864

de MARGARETA SAVIN

Revoluția din anul 1848, precum și evenimentele care au urmat, Unirea Principatelor și războiul pentru independență din 1877—1878, reprezintă momente însemnate ale unui proces istoric continuu care a făcut posibilă afirmarea culturii naționale cu un conținut original.

Prin însăși programul său — Proclamația de la Islaz — prevedea la punctul 16 „instrucția egală și întreagă pentru tot românul (omul) de amîndouă sexele“. Astfel se arăta dorința tinerei burghezii românești în plină ascensiune, de a-și crea o cultură națională avînd la bază învățămîntul primar în limba națională.

De aceea în timpul revoluției burghezo-democratice din anul 1848, Guvernul provizoriu a luat, printre altele, și o serie de măsuri în vederea deschiderii anului de învățămînt atît în București cît și în întreaga țară.

Hotărîrile guvernului se refereau la deschiderea colegiului și a pensionatului de la Sf. Sava, la deschiderea pensionatului francez al lui Monty din București — precum și la cursurile superioare sau școlile primare din țară.

Printre școlile existente în această perioadă amintim, înafară de aceea de la Sf. Sava, care funcționa în clădirile de la mănăstirea Radu-Vodă, și pe aceea a „fetelor sărmâne“ înființată încă din 1843 — sub conducerea Elizei Știrbei.

După înăbușirea revoluției din 1848 pînă în anul 1851, mai toate școlile din capitală au fost închise, localurile lor fiind afectate comandanțelor străine care se aflau în București. Au mai funcționat doar unele școli particulare. Dintr-un document aflat la Arhivele Statului, reiese că în anul 1850, existau două școli primare (una externă, în mahalaua Scaunelor cu trei clase și 21 de elevi¹⁾ și o alta în mahalaua Oțetari cu două clase și 23 elevi.²⁾ Școlile primare din capitală

¹⁾ Arh. St. Ministerul Cultelor și Instr. Publice, Țara Românească, nr. 2298/1850, f. 2. 3. 7.

²⁾ *Ibidem*, f. 5—6.

vor funcționa cu întreruperi din 1851 până în 1853. Cît despre profesori, mulți dintre ei fiind suspecțați de a fi simpatizanți ai revoluției, au fost arestați sau au fugit în Transilvania.

Din anul 1851 în timpul domniei lui Barbu Știrbei (1849—1856) în afară de pensionatele mai vechi ce au fost redeschise au mai fost înființate alte pensionate (școli particulare). Renumite în acea vreme au fost pensionatul lui Geanelloni, Bucholtzer, Malanotti, Mitilneu, școala publică de fete cunoscută sub numele de școala elisabetană a Elizei Știrbei, precum și o serie de școli primare din suburbiile orașului.³⁾

În anul 1853, în București, funcționau 4 școli primare de stat înglobînd un număr de 828 elevi.⁴⁾ Paralel cu acestea își continuau activitatea pensionatele particulare, amintite deja, dintre care cele mai importante: Geanelloni și Bucholtzer cu sediile respective în str. Vestei și în str. Mihai Vodă. Numărul mare al școlilor private acopereau în această perioadă o evidentă lacună a învățămîntului primar. Aceasta, a și determinat Eforia Școalelor să recunoască și să sprijine aceste instituții acordîndu-le subvenții. așa cum a fost cazul pensionatului Geanelloni.⁵⁾

În perioada imediat următoare, adică după 1856, școlile particulare sînt foarte numeroase în Capitală; statisticile menționează 8 școli mixte cu un număr de 4614 elevi.⁶⁾

Cu toate acestea necesitatea măririi numărului de școli primare în Capitală, rămînea o problemă de prim ordin. De aceea, Eforia cerea la 25 ian. 1858 caimacamului să înființeze pentru fiecare culoare cîte o școală primară de stat. Dezideratul a fost împlinit doar parțial, întrucît dintr-o adresă a Eforiei către caimacam, ulterioară datei mai sus menționată — reținem că în culoarea de roșu nu se deschisese școala respectivă „pe motiv că nu s-au aflat locul potrivit”.⁷⁾ Școala urma să-și înceapă activitatea, în cursul anului 1858 în localul de la Sf. Sava, cu numai cîteva clase.

Printre școlile particulare care funcționau în București în 1859 amintim: școala comercială cu sediul pe Podul Tîrgului de Afară, în apropierea bisericii Sf. Gheorghe Nou, în rîndul hanului „Cioacan” avînd ca directori pe Șt. Rașanu și I. Zaharide (Școala avea și o programă, publicată în 1853)⁸⁾, institutul A. Tambacopolu ce-și avea sediul în casele „dumneai M. Bugorancii” de pe Podul Caliției față în

---

3) G. Potra, *Petrache Poenaru ctitor al învățămîntului în Țara Românească, 1799—1875*, Buc., 1963, p. 172; N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dîmîtrie Știrbei, domn al Țării Românești*, Buc. 1905, p. 13.

4) V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*. Tom. III, București, 1892—1901, p. 105.

5) G. Potra, *Pensionatul lui Geanelloni*, op. cit., p. 173.

6) V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*. Tom. III, București, 1892—1901, p. 210.

7) *Idem*, p. 182.

8) Arhiva M.I.B., Inv. 22.985/6559/1957.

față cu casele marelui logofăt I. Golescu (și această școală funcționa pe baza unei programe analitice).⁹⁾

Interesantă este de urmărit componența socială a școlilor primare din București. De la prima privire reținem că pe cind în școlile primare de stat urmau cursurile numai fiii claselor de jos, în pensionate nu intrau — de regulă — decît fii de boieri.

Apoi o altă problemă ce merită a fi amintită este aceea a școlilor de fete. Dacă înființarea lor era un lucru meritoriu, instrucția care se făcea aici, era foarte superficială oferind tinerilor vlăstare burgheze doar o educație „de salon”. Se predau noțiuni de muzică, limbi străine, bunele maniere, lucru de mină. Evident, rămîne un fapt pozitiv funcționarea școlilor de fete cu atît mai mult cu cît în iunie 1859 se propunea Eforiei școalelor înființarea a 5 externate de fete.¹⁰⁾

Înființarea de școli primare constituind o politică de stat s-a ajuns ca la sfîrșitul anului 1862 în Capitală să funcționeze 17 asemenea școli cu 62 de profesori și 2283 de elevi. La aceeași dată numărul pensionatelor deschise era de 65 cu 111 profesori și 1377 elevi.¹¹⁾ De remarcat proporția dintre numărul profesorilor de la școlile primare de stat și numărul profesorilor de la școlile particulare, 62 față de 111, la aproximativ același număr de elevi. Aceasta asigură o mult mai variată și serioasă educație în pensionatele particulare dar și în cele publice.

Un capitol aparte reprezintă școlile gimnaziale în parte, mult mai bine organizate. Printre acestea cea cu un prestigiu bine stabilit, este școala de la Sf. Sava. La 1848 avea trei clase elementare. Închisă în urma evenimentelor și a tulburărilor provocate de revoluția pașoptistă, va rămîne astfel pînă în anul 1851. În decembrie 1851 se redeschide anunțînd o nouă programă de învățămînt menționată de ofisul domnesc de la data respectivă. Școala funcționează pînă în 1855 în localul mănăstirii Sf. Sava iar apoi se mută la mănăstirea Măgureanu. Între 1857—1858 o găsim în str. Academiei. Una dintre clase formată cu elevii din clasele complementare — este transferată în clădirea de la mănăstirea Radu-Vodă.

Sub Barbu Știrbei colegiile sau gimnaziile urmau să fie împărțite în două categorii: cele „clasice” și cele „matematice” și să funcționeze și unele și altele șase ani. Programa cuprindea: desenul, caligrafia și latina ce urmau a fi predate în toți anii, istoria țării în patru ani, logica, filozofia, retorica și geografia, pe parcursul a trei ani. La clasele deferite secției științifice se predă matematica, științele naturii, fizica și chimia. Limbile facultative — greaca, rusa și turca — erau completate de cunoștințe elementare de limbă franceză și germană.

În două clase complementare se predau noțiuni de morală și istoria universală.

⁹⁾ *Ibidem*, document din 25 iulie 1855. Inv. 23056/1957.

¹⁰⁾ V. A. Urechia, op. cit., p. 191.

¹¹⁾ I. Zalomit, *Starea instrucțiunii publice în România de sus la finele anului școlaristic 1861—1862*, Buc., 1862, tabela I.

Printre profesorii renumiți de la Colegiul Sf. Sava amintim pe I. Zalomit și I. Baraș, P. Poenaru, Lecca și Tattarescu. În 1851 — deci la data redeschiderii — s-au înscris 214 elevi cu 15 mai mulți decît fuseseră înscriși în 1848 ¹²⁾

În 1852, fiind înscriși în clasa I-a gimnazială 190 de școlari, aceștia au fost împărțiți în două secții — una dintre ele organizîndu-se în 1860 ca gimnaziul Gh. Lazăr. ¹³⁾

În 1852, Iuliu Baraș, profesor de științe naturale, elaborează un proiect pentru înființarea unei colecții necesare unui cabinet de științe naturale la Sf. Sava.

În anul școlar 1857—1858, în urma consultării rapoartelor lui Gheorghe Costaforu, directorul Eforiei Școalelor la acea dată — putem stabili un fapt : gimnaziul Sf. Sava are 8 clase. După 1864 gimnaziul se transformă în Liceul Sf. Sava. ¹⁴⁾

Din rapoartele Eforiei la 1859 reiese necesitatea înființării de noi gimnazii. La București se propun două, înafară de Sf. Sava, tot cu 8 clase. Unul se va deschide la 18 ianuarie 1860 — gimnaziul Gh. Lazăr — cu patru clase, iar celălalt — gimnaziul Matei Basarab în noiembrie 1860. În cursul aceluiași an, lîngă cele două gimnazii vor lua ființă cite un internat cu 60 de bursieri.

Gimnaziul Gh. Lazăr, a funcționat la început în localul Măcescu din str. Jigîței, apoi din 1860 în localul din curtea bisericii Sf. Gheorghe vechi, iar din 1890 în localul din Bd. Elisabeta, azi Bd. Gheorghe Gheorghiu Dej.

Gimnaziul Matei Basarab înființat prin decretul domnesc din decembrie, 1859 și-a deschis cursurile cu 4 clase, la 4 noiembrie 1860. ¹⁵⁾

În 1864 s-au adăugat 3 clase superioare. Gimnaziul și-a avut sedii statornice în curtea bisericii Sf. Apostoli de unde s-a mutat în fosta casă Laurian din str. Lucaci. Localul devenind neîncăpător cu timpul, s-a mărit și din 1885 gimnaziul a avut local propriu. Localul impunător de astăzi a fost construit în 1924. Din acest gimnaziu s-au format gimnaziile Dimitrie Cantemir și Mihai Bravu (1865).

În 1892 din două clase divizionare care funcționau pe lîngă gimnaziul Matei Basarab a luat ființă gimnaziul Gh. Șincai (1890) care a funcționat în vechiul local al gimnaziului Gh. Lazăr.

Învățămîntul normal pentru fete și băieți era necesar în vederea formării de învățatori atît la orașe cit și la sate. Lipsa de atenție din partea statului face ca el să nu ia ființă. N-au fost nici proiecte. Abia în 1863 Dimitrie Bolintineanu — ministrul instrucției publice, inten-

12) N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei*, 1905, Buc., p. 16.

13) G. Potra, *Petrache Poenaru ctitor al învățămîntului în Țara Românească*, Buc., 1963, p. 172.

14) Sedii ulterioare : str. Bis. Enei — casele Mazar-Pașa, Pangal — str. Bert-helo colț cu str. Popa Tatu etc. La această școală au învățat fruntașii revoluției de la 1848 precum și scriitorii : Odobescu, Delavrancea, pictorii : Th. Aman, St. Luchian, sau artistul C. Nottara.

15) La sfîrșitul anului școlar 1860—1862 erau 159 elevi, 7 profesori — Zalomit, *op. cit.*, tabela B. În martie 1865 avea 7 clase cu 196 elevi.

ționează să înființeze o școală preparandală (normală) după modelul celei de la Iași, dar nu-și realizează gândul. Legea din 1864 pune pentru prima dată la noi bazele învățămîntului secundar al fetelor. În anul 1859—1860 Ion Maiorescu directorul școalelor din Țara Românească, arăta că s-au deschis la București 4 școli normale de băieți și o școală normală de fete, toate cu internat, în care se studia pedagogia.

★

Progresele realizate în primele două decade ale celei de a doua jumătate a sec. al XIX-lea, privind învățămîntul bucureștean, au fost cu puțință datorită împrejurări că o seamă de personalități culturale și-au dedicat o parte din activitatea lor organizării și dezvoltării învățămîntului românesc. Printre aceștia se evidențiază Petrache Poenaru, dascăl de seamă la colegiul Sf. Sava și redactor din 1843 al revistei „Învățătorul satului“, Gh. Costaforu animatorul Eforiei Școalelor, primul rector al Universității Al. Orăscu, arhitect, profesor și autor de manuale, D. Bolintineanu autorul întocmirii decretului pentru înființarea Universității bucureștene, ca ministru al Instrucției, Carol Davila — organizatorul învățămîntului sanitar, Gh. Tattarescu și Th. Aman — organizatori ai învățămîntului artistic și pictori de seamă, Matei Millo — profesor de declamație și mare artist dramatic care a contribuit în mare măsură la formarea gustului pentru teatru, Alex. Flechtenmacher, organizator al învățămîntului muzical, pentru a menționa numai citeva dintre numele cele mai reprezentative.

RESUME

Le travail se rapporte à une série d'aspects touchant l'enseignement primaire et celui de gymnase à Bucarest durant la période 1848—1864, à l'époque où les mesures adoptées par le gouvernement provisoire révolutionnaire et continuées ensuite sur un plan plus ample sous le règne d'Alexandre Ion Cuza se sont ensuite trouvées à la base du développement ultérieur de l'enseignement bucarestois de tous les degrés et de toutes les formes.

D'autre part, l'article cherche à illustrer le fait que, tant dans l'activité d'organisation et de fonctionnement des écoles primaires et des gymnases créés dans la capitale que dans l'activité didactique, se sont illustrés un grand nombre de membres de l'Ephorie des Ecoles, Instituteurs pleins de zèle animés d'idées avancées dans le domaine de l'enseignement, ayant milité pour apporter les lumières de la science à des couches sociales de plus en plus différentes et surtout pour que soit continué l'enseignement dans la langue nationale.